
Ókori közel-keleti szövegek az ószövetségi Izrael történetéhez

Balogh Csaba

Tézisfüzet

Balogh Csaba: *Ókori közel-keleti szövegek az ószövetségi Izrael történetéhez* (Habilitációs dolgozat). Kolozsvár 2024. 730 old.

1. Tézis

Tekintettel arra az idői és kulturális távolságra, amely a mai olvasót elválasztja a Biblia keletkezésétől, az Ószövetség jobb megértésének elengedhetetlen előfeltétele annak a kortárs szellemi közegnek a minél alaposabb megismerése, amelyben az keletkezett. Ez a szellemi közeg részben az ókori közel-keleti szövegek révén tárul fel előttünk. A konkrét tartalmi párhuzamoknál jelentősebb szempontnak tartom a *gondolkodásmódban* fellelhető párhuzamok (megfelelések, ellentétek, árnyalatok) tanulmányozását.

2. Tézis

Az ókori közel-keleti szövegek értékes adatokat szolgáltatnak az ószövetségi történettudomány számára nemcsak konkrét személyekkel vagy eseményekkel kapcsolatosan, sőt nem csupán a korabeli historiográfiát, azaz a történeti gondolkodásmódot illetően, hanem a szövegek keletkezése, a szövegprodukciónak tekintetében is.

3. Tézis

Az ókori közel-keleti szövegeket nem azért írták (mint ahogy az Ószövetséget sem), hogy Izrael történetének forrásául szolgáljanak. A szövegek ilyen irányú újrahasznosítása rendjén elengedhetetlen annak az elsődleges kontextusnak a figyelembe vétele, amelyben és amelyre nézve e szövegek íródtak. Ezért az Izrael történetének rekonstruálása céljából való felhasználást meg kell előznie egy, a szövegek elsődleges kontextusára néző önálló reflexiónak.

4. Tézis

Amennyiben Izrael történetének tanulmányozásához az ókori közel-keleti szövegeket elsődleges kontextuális értelmükhöz híven szeretnénk felhasználni, lehetőség szerinti biztosítani kell a forrásként használt szövegek minél teljesebb formáját. Nem tartom kielégítőnek az olyan szövegkiadásokat, amelyek a forrásként használt ókori közel-keleti összefüggő szövegekből csak töredékeket tesznek közzé.

5. Tézis

Az ókori Közel-Kelet világában egy-egy király tevékenységeinek a történelmi összefoglalója gyakran elrejtett épületfeliratok vagy elérhetetlen magasságban elhelyezett, természeti elemekre vésett szövegek formájában maradt ránk. Ez pedig azt jelzi, hogy egy-egy királyfelirat nem egyszerűen a híradás célját szolgálta egy konkrét hallgatóság számára, hanem a király nevének (s így az ókori gondolkodásnak megfelelően, magának a királynak) a fennmaradását. Így amennyiben e szövegek nem minden további nélkül egy konkrét hallgatóság számára íródtak, nem magától értetődő az sem, hogy azok propaganda-eszközök lettek volna, ahogy ezt a kortárs szakirodalom gyakran értelmezi.

6. Tézis

Ahogy azt a Babiloni krónikák jelzik, az átfogó történelem iránti érdeklődés, illetve a tágabb periódust történelme írásba foglalásának a célja nem pusztán az volt, hogy tájékoztassa a későbbi olvasót a korábbi eseményekről. A szövegek kontextusa azt sugallja, hogy a múlt krónikaszerű feldolgozása valójában a *jövőbeli* események alakulásának megfejtéséhez kívánt támpontokat adni. Így ez a típusú historiográfia szoros kapcsolatban áll a korabeli jövendőmondással. Érdekes és értékes párhuzamot kínál ez ahhoz a bibliai történetíráshoz, amelyet hagyományosan prófétai eredetűnek tekintenek.

7. Tézis

Bár a Babiloni krónikákat az ószövetségtudományban általában objektív történeti forrásként kezelik, ez az objektivitás viszonylagos. A királyfeliratok idealizált királyképéhez képest objektívebbek. Ugyanakkor a krónikák keletkezése, illetve azok funkciója is magán hordozza egy bizonyos szempontrendszer hermeneutikai értelemben korlátozó jellemvonásait.

8. Tézis

Az Ószövetség történeti könyvei által prezentált történelemhez hasonlóan a kultuszi szempontok, az istenséghez való viszonyulás az ókori közel-keleti szövegekben is jelentős szerepet játszik. Az asszíriai kontextust szem előtt tartó feliratokhoz képest a kultuszi szempont erőteljesebb azokban az asszír és babiloni szövegekben, amelyek a babiloni kontextusra nézve íródtak.

9. Tézis

Az ókori közel-keleti szövegekben nemcsak az tekinthető általánosan elterjedt gondolatnak, hogy egy-egy főistenség pozitív módon, szabadítóként jelen van a történelemben, mi több irányítja azokat, ahogy az Ószövetségben JHVH is. A kései babiloni királyfeliratokban arra a gyakran sajátosan ószövetséginek vélt gondolkodásmódra is találunk analógiát, hogy az istenség saját népét is megbünteti annak bűnei miatt, illetve hogy büntetése vagy szabadítása érdekében egy-egy *idegen* politikai hatalmat is képes mozgósítani.

10. Tézis

Az ókori királyfeliratokban a királyt bizonyos tevékenységekre egy-egy ország vagy kultuszközpont éppen aktuális főistensége jogosítja fel, amellyel összefüggésben az adott szöveg íródik. Ennek megfelelően ugyanazok az isteni attribútumok hol egyik, hol másik néven megjelenő istenséghez kapcsolódnak. Az attribútumoknak ez a váltakozása, illetve az isteneszme lokális adaptációja vallástörténeti értelemben az inkluzív monoteizmus egyik formájának tekinthető.

A habilitációs tézishez kapcsolódó publikációk

(az Ószövetség és az ókori Közel-Kelet kapcsolata témakörben)

- Balogh Csaba: Isten embere és az istenek emberei. Próféták és próféta-tálás az ókori Közel-Keleten és ennek jelentősége a mai ószövetségku-tatásban. In: *Református Szemle* 96 (2003), 13-31.
- Balogh Csaba: Megbánó Isten - változó Isten. Az ószövetségi teológia korlátairól és lehetőségeiről. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 1 (2010), 9-31.
- Balogh Csaba: Kús földje és kúsiták az Ószövetségben. In: *Református Szemle* 103 (2010), 577-604.
- Balogh Csaba: Schöpfung und Geburt. Anthropologische Begrifflichkeit in Psalm 139,13-16. In: *Sacra Scripta* 10 (2012), 147-176.
- Balogh Csaba: Teremtés és születés. A Zsoltárok 139:13-16 antropológiai kérdései. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 3 (2012), 9-36.
- Balogh Csaba: Jeruzsálem a dávidi királyság kialakulása előtt, az Amarnai levelek tükrében. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 4 (2013), 9-38.
- Balogh Csaba: Júdai deportáltak a babiloni adminisztratív szövegekben. Források az ókori Izrael történelméhez. In: Egeresi László Sándor és Kókai Nagy Viktor (szerk.) *Adalékok Izrael történetéhez. Ünnepi kötet Karasszon István 65. születésnapja alkalmából* (Komárom: 2020), 38-88.
- Balogh Csaba: Forrásszövegek az ókori Júda történelméhez. Nebukad-neccar babiloni király brisai sziklafelirata. In: Balogh Csaba és Kolumbán Vilmos József (szerk.): *Az Írás bűvöletében. Tanulmányok Adorjáni Zoltán 65. születésnapjára* (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet 2021), 9-39.

Thesis booklet

Csaba Balogh: *Ancient Near Eastern texts related to the history of Israel in the Old Testament* (Habilitation thesis). Cluj-Napoca 2024. 730 pp.

1st Thesis

Given the temporal and cultural distance that separates today's readers from the creation of the Bible, a more appropriate approach to the Old Testament requires a thorough understanding of the contemporary intellectual context in which it originated. This intellectual medium is revealed to us partly through ancient Near Eastern texts. I consider the study of the parallels (correspondences, opposites, nuances) of the *general mental frames* to be a more significant aspect than the concrete manifestations of parallels.

2nd Thesis

The Ancient Near Eastern texts provide valuable data for the Old Testament not only in relation to specific persons or events, and not only in terms of contemporary historiography, i.e. historical thinking, but also in terms of the genesis of texts or text production.

3rd Thesis

The ancient Near Eastern texts were not written to serve as sources for Israel's history (nor was the Old Testament itself meant to be read that way). While recycling ancient Near Eastern texts to serve such purposes, it is essential to take account of the primary context in which and for which they were composed. Therefore, using these compositions to reconstruct Israel's history must be preceded by an independent reflection on their primary context and concern.

4th Thesis

If ancient Near Eastern texts are to be used in the shadow of their primary contextual sense as sources for the study of Israel's history, the provided original context should be as complete as possible. Editions that present the reader merely fragments of the ancient texts used as sources for the Old Testament, I consider unsatisfactory.

5th Thesis

In the world of the ancient Near East, some of the historical summaries of a king's activities have been left to us in the form of inscriptions hidden in the basement of buildings or engraved on mountain rocks in inaccessible places. This indicates that a royal inscription served not only to broadcast news to a specific audience, but make the king's name (and thus, according to ancient thinking, the king himself) eternal. Thus, if these texts were not written without further ado for a specific audience, it is not self-evident that they were propaganda tools, as is often interpreted in contemporary scholarly literature.

6th Thesis

As the Babylonian Chronicles indicate, the interest in writing a comprehensive history of a longer period was not merely supposed to inform the later reader of earlier events. The context of these texts suggests that the chronicle-like treatment of the past was actually intended to provide clues for deciphering the future. Thus, this type of historiography is closely related to the predictive omen literature of those times. This offers an interesting and valuable parallel to biblical historiography which is traditionally also considered prophetic in its character.

7th Thesis

Although the Babylonian chronicles are generally treated in Old Testament scholarship as objective historical sources, this objectivity is relative. They may be less biased compared to the idealising royal inscriptions, but

nonetheless, the chronicle literature also carries hermeneutically limiting characteristics both in its origin and in its function.

8th Thesis

Similarly to the history presented in the books of the Old Testament, the cultic aspects and attitudes towards a divinity also play a significant role in ancient Near Eastern texts. Compared to inscriptions composed in view of the Assyrian context, the cultic aspect is stronger in the Assyrian and Babylonian inscriptions written with the Babylonian context in mind.

9th Thesis

In ancient Near Eastern texts, it is not merely the positive presence of a deliverer divinity which is a ubiquitous idea, much like in the Bible. In the late Babylonian royal inscriptions, we also find analogies for historiographical aspects often considered specifically biblical, such as the deity punishing his own people for their sins, or a divinity actively mobilising *foreign* political powers to punish or deliver his closest adherents.

10th Thesis

In ancient royal inscriptions, the king is authorised to perform certain activities by the current chief deity of a country or cult place, in connection to which the current royal text is composed. Accordingly, the same attributes are sometimes associated with deities appearing under different names. This alternation of divine names and local adaptation of divine attributes can be regarded as a form of inclusive monotheism.

Publications related to the habilitation thesis

(subject area: the Old Testament and the Ancient Near East)

- Balogh Csaba: Isten embere és az istenek emberei. Próféták és próféta-tálás az ókori Közel-Keleten és ennek jelentősége a mai ószövetségku-tatásban. In: *Református Szemle* 96 (2003), 13-31.
- Balogh Csaba: Megbánó Isten - változó Isten. Az ószövetségi teológia korlátairól és lehetőségeiről. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 1 (2010), 9-31.
- Balogh Csaba: Kús földje és kúsiták az Ószövetségben. In: *Református Szemle* 103 (2010), 577-604.
- Balogh Csaba: Schöpfung und Geburt. Anthropologische Begrifflichkeit in Psalm 139,13-16. In: *Sacra Scripta* 10 (2012), 147-176.
- Balogh Csaba: Teremtés és születés. A Zsoltárok 139:13-16 antropológiai kérdései. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 3 (2012), 9-36.
- Balogh Csaba: Jeruzsálem a dávidi királyság kialakulása előtt, az Amarnai levelek tükrében. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 4 (2013), 9-38.
- Balogh Csaba: Júdai deportáltak a babiloni adminisztratív szövegekben. Források az ókori Izrael történelméhez. In: Egeresi László Sándor és Kókai Nagy Viktor (eds) *Adalékok Izrael történetéhez. Ünnepi kötet Karasszon István 65. születésnapja alkalmából* (Komárom: 2020), 38-88.
- Balogh Csaba: Forrásszövegek az ókori Júda történelméhez. Nebukad-neccar babiloni király brisai sziklafelirata. In: Balogh Csaba és Kolumbán Vilmos József (eds): *Az Írás bővületében. Tanulmányok Adorjáni Zoltán 65. születésnapjára* (Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet 2021), 9-39.